

Leszek Kucharski

Cechy społeczno-ekonomiczne jednostek a ich pozycja na rynku pracy

Annales. Etyka w życiu gospodarczym 8/1, 343-350

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Cechy społeczno-ekonomiczne jednostek a ich pozycja na rynku pracy

1. Wstęp

Proces transformacji spowodował znaczące zmiany na rynku pracy w Polsce. Pojawiło się bezrobocie jawne, które obecnie utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. Jednakże bezrobocie w różnym stopniu dotyka poszczególne grupy siły roboczej. W przeciągu całego okresu transformacji gospodarki polskiej utrzymuje się silne zróżnicowanie bezrobocia w poszczególnych grupach siły roboczej.

Celem niniejszego opracowania jest analiza wpływu cech społeczno-ekonomicznych jednostek na ich pozycję na rynku pracy. Problematyka ta jest szczególnie istotna z punktu widzenia właściwego adresowania aktywnych programów rynku pracy.

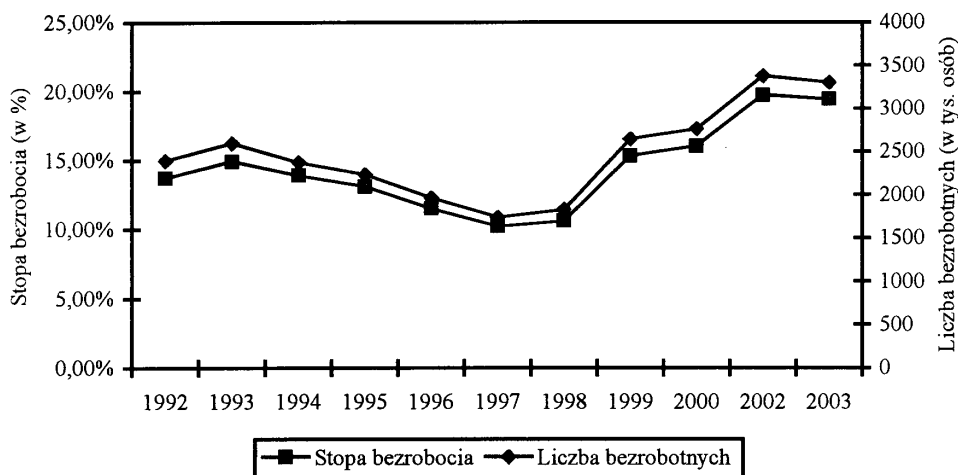
Podstawą analiz empirycznych podjętych w artykule są dane agregatowe oraz jednostkowe pochodzące z badań aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) z lat 1992–2003. Podstawą analiz ekonometrycznych jest tzw. wielomianowy model logitowy, który pozwala na szacowanie relatywnych prawdopodobieństw przepływów siły roboczej między stanami rynku pracy w zależności od cech demograficznych, ekonomicznych i społecznych jednostek.

Struktura opracowania jest następująca. Część 2 prezentuje zróżnicowanie sytuacji w zakresie bezrobocia. W części 3 przedstawiono wielomianowy model logitowy oraz wyniki oszacowań parametrów tego modelu. Część 4 zawiera ważniejsze wnioski z przeprowadzonych analiz.

2. Zróżnicowanie sytuacji w zakresie bezrobocia

Rysunek 1 przedstawia tendencja zmian liczby bezrobotnych i stopy bezrobocia w latach 1992–2003. Z rysunku 1 wynika, iż analizowany okres nie był jednolity ze względu na sytuację w zakresie bezrobocia. Możemy wyodrębnić następujące podokresy: coraz wolniejszy wzrost bezrobocia w latach 1992 – 1993 związany z poprawą sytuacji makroekonomicznej w tym okresie; spadkowa tendencja w zakresie bezrobocia w latach 1994 – 1997 związana ze stosunkowo silnym wzrostem gospodarczym w tym okresie; osłabienie tempa wzrostu gospodarczego i silny wzrost stopy bezrobocia w latach 1998 – 2002; wyższe tempo wzrostu gospodarczego i nieznaczny spadek bezrobocia w 2003 roku.

R y s u n e k 1. Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia według BAEL, w latach 1992–2003

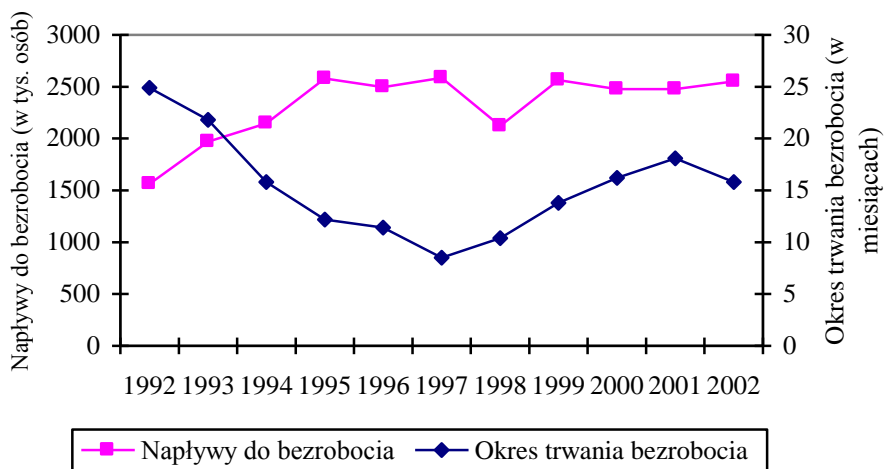
* – dane z BAEL-u dotyczą listopada każdego roku w latach 1992–1998, zaś w latach 1999–2003 IV kwartału.

Ź r ó d ł o: *Aktywność ekonomiczna Ludności Polski IV kwartał 2001*, GUS, Warszawa 2004.

Przyjrzyjmy się jak w analizowanym okresie wyglądała dynamika zasobu bezrobocia. Rysunek 2 przedstawia tendencje w zakresie napływów do bezrobocia i przeciętnego trwania bezrobocia. Szacunki przeciętnego okresu trwania bezrobocia dotyczą zakończonych okresów bezrobocia. Z rysunku 2 wynika, że w latach 1992–1997 spadał przeciętny okres trwania bezrobocia. Jest to zjawisko bardzo korzystne dla całej gospodarki. Spadek przeciętnego okresu trwania bezrobocia oznacza bowiem, spadek udziału bezrobotnych długookresowo w zasobie bezrobotnych. W latach 1998–2001 tendencja ta uległa odwróceniu. W latach 1998–2001 wzrastał przeciętny okres trwania bezrobocia. Wskazuje to na pogorszenie się dynamiki zasobu bezrobocia w tym okresie.

Rysunek 3 przedstawia tendencje zmian udziału bezrobotnych długotrwale oraz bezrobotnych bez prawa do zasiłku w ogólnej liczbie bezrobotnych. Analiza rysunku 3, potwierdza wnioski o pogorszeniu dynamiki bezrobocia w latach 1998–2001. Z rysunku 3 wynika, że od 1995 roku wzrastał silnie udział bezrobotnych bez prawa do zasiłku. Wzrost odsetka bezrobotnych bez prawa do zasiłku oznacza, zwiększanie się ubóstwa w Polsce.

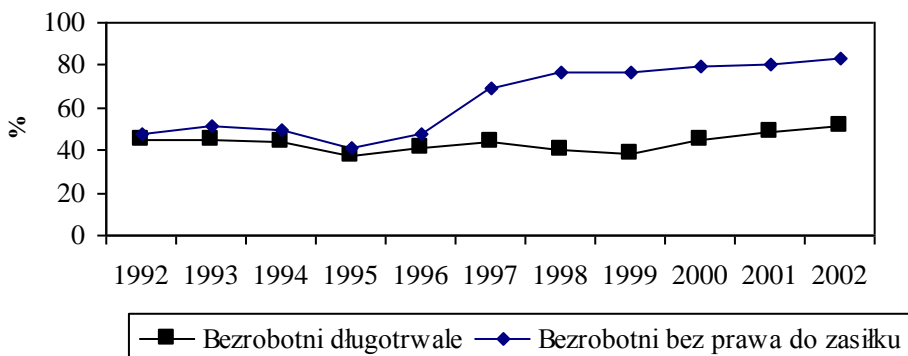
R y s u n e k 2. Napływy do bezrobocia i szacunek przeciętnego okresu trwania bezrobocia w latach 1992–2002

– okres trwania bezrobocia zdefiniowano jako relację liczby bezrobotnych na koniec roku do wielkości odpływu w ciągu roku.

Ź r ó d ł o: *Bezrobocie rejestrowane w Polsce, różne wydania z lat 1994–2003*, obliczenia własne.

R y s u n e k 3. Bezrobotni bez zasiłku i bezrobotni długotrwale w latach 1992–2002 (w % ogólnej liczby bezrobotnych zarejestrowanych)

Ź r ó d ł o: *Bezrobocie rejestrowane w Polsce, różne wydania z lat 1993 – 2001*, GUS, Warszawa.

T a b l i c a 1. Stopa bezrobocia w wybranych grupach siły roboczej w latach 1992–2003, stan w listopadzie* (w %)

Wyszczególnienie	1992	1994	1998	2000	2001	2002	2003 ^a
Płeć:							
Mężczyźni	12,4	12,3	9,3	14,2	17,3	19,0	18,3
Kobiety	15,2	15,7	12,2	18,1	20,0	20,6	20,6
Wiek:							
Do 24 lat	29,0	31,7	23,3	34,1	41,1	43,6	41,9
25–34	14,8	15,4	10,6	16,2	18,0	20,0	20,4
35–44	11,3	11,1	9,1	13,2	16,0	15,8	15,7
45 i więcej	7,8	7,4	6,9	10,7	11,8	13,6	13,2
Wykształcenie:							
Wyższe	5,3	3,6	3,0	4,8	6,4	7,5	8,8
Średnie zawodowe oraz policealne	12,9	12,0	8,6	13,6	16,1	17,4	16,9
Średnie ogólnokształcące	16,5	16,2	13,5	19,6	22,9	24,0	22,2
Zasadnicze zawodowe	16,9	17,8	12,5	19,2	22,4	23,8	23,3
Podstawowe i niepełne podstawowe	12,7	14,0	14,4	20,2	22,6	25,4	25,0
Miejsce zamieszkania:							
Wieś	10,3	12,4	9,9	14,3	16,7	17,2	16,8
Miasto	15,8	14,8	11,1	16,9	19,6	21,3	20,9

* – w latach 2000–2002 stan w IV kwartale.

A – III kwartał 2003.

Ź r ó d ł o: *Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski*, różne wydania z lat 1997–2004.

Przyjrzyjmy się różnicowaniu stóp bezrobocia w poszczególnych grupach siły roboczej. Odpowiednie dane zawiera tablica 1. Z tablicy 1 wynikają następujące wnioski. Po pierwsze, w całym analizowanym okresie kobiety były w większym stopniu zagrożone bezrobociem w porównaniu do mężczyzn. Może to wskazywać na to, że pomimo zapisów prawnych, kobiety są dyskryminowane przez pracodawców. Po drugie, najwyższy poziom stóp bezrobocia w całym analizowanym okresie występował w grupie osób w wieku do 24 lat. W latach 2001–2003 stopa bezrobocia w tej grupie przekroczyła 40%. Jedną z przyczyn wysokiego zagrożenia bezrobociem wśród młodzieży jest wysoka płynność tej grupy na rynku pracy. Fakt ten może skłaniać pracodawców do nie zatrudniania ludzi młodych z uwagi na wysokie koszty inwestycji w ich kwalifikacje. Przyczyną utrzymywania się wysokiego bezrobocia wśród młodzieży jest występowanie płacy minimalnej oraz wysokich kosztów płacowych (przede wszystkim wysokie składki na ubezpieczenia społeczne). Po trzecie, najniższym poziomem stóp bezrobocia w analizowanym okresie charakteryzowały się osoby w wieku 45 lat i więcej. Niski poziom stóp bezrobocia w tej grupie wiekowej nie oznacza jednak, że ta grupa wiekowa znajduje się w komfortowej sytuacji na rynku pracy. Osoby starsze, zagrożone utratą pracy wykorzystywały w przeszłości i wykorzystują w dalszym ciągu możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę. Po czwarte, najniższy poziom stóp bezrobocia w całym badanym okresie występował w grupie osób z wykształceniem wyższym. Nie oznacza to jednak, że wykształcenie wyższe chroni w Polsce przed bezrobociem. Można natomiast powiedzieć, że im wyższy poziom wykształcenia tym mniejsze prawdopodobieństwo bycia bezrobotnym. Od 1998 roku obserwujemy sukcesywny wzrost stopy bezrobocia w tej grupie osób. Jednakże w całym okresie grupa osób z wykształceniem wyższym charakteryzowała się najniższym poziomem stopy bezrobocia. Po

piąte, w największym stopniu zagrożone bezrobociem były osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz podstawowym i niepełnym podstawowym. Trudna pozycja osób o niskim poziomie wykształcenia na rynku pracy wynika z faktu, iż osoby te nie są doskonałymi substytutami pracowników o wysokich kwalifikacjach. W przypadku problemów w przedsiębiorstwie, to grupa osób o najniższych kwalifikacjach jest w pierwszej kolejności brana pod uwagę do zwolnienia z pracy. Z drugiej strony, w przypadku przyjęć do pracy preferowane są osoby wykształcone o wysokich kwalifikacjach (czyli wysokim zasobie kapitału ludzkiego). Po szóste, w całym okresie stopy bezrobocia w miastach były wyższe w porównaniu do ludności mieszkającej na wsi. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, iż na wsi w dalszym ciągu utrzymuje się bardzo wysoki poziom bezrobocia ukrytego. Według szacunków E. Kwiatkowskiego, L. Kucharskiego i T. Tokarskiego, poziom nadzatrudnienia (tzn. nadmiernego zatrudnienia) na wsi wynosi ok. 1,5–1,7 mln osób¹.

3. Model oraz wyniki analiz ekonometrycznych

W analizie czynników determinujących przepływy siły roboczej pomiędzy poszczególnymi kategoriami siły roboczej wykorzystujemy wielomianowy model logitowy².

Prawdopodobieństwo zajścia pewnego zdarzenia (np. przepływu z zatrudnienia do bezrobocia) można określić poprzez estymację parametrów funkcji logitowej. Parametry wielomianowego modelu logitowego szacuje się metodą największej wiarygodności. Prawdopodobieństwo zajścia zdarzenia polegającego na tym, że *i*-ta jednostka wybierze *j*-tą możliwość (np. przejście z zatrudnienia do bezrobocia) wynosi³:

$$P_{ij} = \frac{e^{\beta' z_{ji}}}{\sum_{k=1}^J e^{\beta' z_{ji}}} \quad (1)$$

gdzie: P_{ij} – prawdopodobieństwo przepływu np. zatrudnienia do bezrobocia, z_{ji} – jest kolumnowym wektorem charakterystyk właściwych *j* – tej możliwości (każda jednostka ma do wyboru przepływ do jednego ze stanów na rynku pracy) oraz *i* – tej jednostce. Wektor ten zawiera charakterystyki poszczególnych jednostek takie jak: wykształcenie lub zawód wykonywany w obecnym lub poprzednim miejscu pracy. Jest to, innymi słowy, wektor zmiennych objaśniających. Natomiast wektor β jest kolumnowym wektorem szacowanych parametrów. Oszacowań parametrów równania (1) dokonano przy pomocy programu Stata 7.0.

W naszych analizach posługujemy się relatywnymi wskaźnikami prawdopodobieństwa (*relative risk ratios*) – szansami przepływów. Większa od 1 wartość wskaźnika oznacza, iż dana grupa charakteryzuje się wyższym ryzykiem np. odpływu z zatrudnienia do bezrobocia niż jednostki w kategorii bazowej. Natomiast wartość wskaźnika niższa od 1 oznacza iż

¹ E. Kwiatkowski, L. Kucharski, T. Tokarski, *Makroekonomiczne skutki nadzatrudnienia w rolnictwie polskim*, [w:] Z. Wiśniewski, A. Poczowski (red.), *Zarządzanie zasobami ludzkimi w warunkach nowej gospodarki*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 160–161.

² Zob. G.C. Chow, *Ekonometria*, PWN, Warszawa 1995, s. 316 oraz W. H. Greene, *Econometric Analysis*, wyd. 2, Macmillan, New York 1993, s. 666–667.

³ Por. G.C. Chow, *op.cit.*, s. 316.

jednostki w danej grupie są w mniejszym stopniu zagrożone odpływem z zatrudnienia do bezrobocia w porównaniu do kategorii bazowej.

Tablica 2 zawiera oszacowania prawdopodobieństw odpływu z zatrudnienia do bezrobocia i bierności zawodowej. Z tablicy 2 wynikają następujące wnioski:

Zagrożenie utratą pracy jest silnie związane z wiekiem badanych jednostek. Największe zagrożenie utratą pracy w analizowanym okresie dotyczyło osób w wieku do 20 lat. Również osoby w wieku od 21 do 25 lat były w większym stopniu zagrożone odpływem z zatrudnienia do bezrobocia w porównaniu do osób z kategorii bazowej. Osoby młode nie są dla pracodawców atrakcyjne z uwagi na niski poziom doświadczenia zawodowego. Osoby wieku 55 lat i więcej charakteryzowały się mniejszym prawdopodobieństwem utraty pracy i odpływem do bezrobocia w porównaniu do osób z kategorii bazowej. Z pozoru lepsza sytuacja tej grupy wiekowej wynika z faktu, iż osoby starsze w większości spełniają kryteria uprawniające do przejścia na wcześniejszą emeryturę lub zasiłek przedemerytalny. Znajduje to potwierdzenie w wynikach estymacji. Jak wynika z tablicy 2, osoby z tej grupy wiekowej charakteryzowały się wyższym prawdopodobieństwem odpływu z zatrudnienia do bierności zawodowej.

Zagrożenie utratą pracy jest również silnie związane z wykształceniem badanych jednostek. W okresie I kwartał 2000–IV kwartał 2000 osoby z wykształceniem wyższym były w najmniejszym stopniu zagrożone utratą pracy w porównaniu do osób zaliczanych do kategorii bazowej. Osoby z wykształceniem wyższym dysponują (potencjalnie) najwyższym poziomem kapitału ludzkiego.

Osoby z wykształceniem średnim zawodowym były w mniejszym stopniu zagrożone odpływem z zatrudnienia do bezrobocia w porównaniu do osób z kategorii bazowej. Osoby legitymujące się tym poziomem wykształcenia mają zdecydowanie wyższe kwalifikacje w porównaniu do jednostek które zakończyły edukację na poziomie szkoły zasadniczej zawodowej.

T a b l i c a 2. Oszacowania relatywnych szans odpływu z zatrudnienia (w nawiasach podano kategorie bazowe) w Polsce, I kw. 2000–IV kw. 2000

Zmienna objaśniająca	Do bezrobocia		Do biernych zawodowo	
	RRR	t-Student	RRR	t-Student
Wiek (od 36–45 lat)				
Do 20 lat	7,398	10,57	6,694	12,27
21–25 lat	4,229	9,50	1,998	4,76
26–35 lat	1,959	4,52	0,963	-0,28
46–55 lat	0,942	-0,35	1,223	1,62
Powyżej 55 lat	0,527	-2,08	2,854	7,64
Wykształcenie (zasadnicze zawodowe)				
Wyższe	0,339	-4,20	0,718	-2,06
Policealne	0,748	-0,95	0,922	-0,32
Średnie ogólnokształcące	0,931	-0,36	1,188	1,06
Średnie zawodowe	0,801	-1,73	0,802	-1,87
Podstawowe i niepełne podstawowe	1,149	0,98	1,264	2,08
Płeć (mężczyźni)				
Kobiety	1,026	0,25	1,345	3,54

Liczba obserwacji: 30372

Zlogarytmowana wiarygodność: -5014,13

Ź r ó d ł o: dane z badań aktywności ekonomicznej ludności I kw. 2000–IV kw. 2000, obliczenia własne.

Osoby z wykształceniem wyższym oraz średnim zawodowym miały mniejsze prawdopodobieństwo przepływu z zatrudnienia do zasobu biernych zawodowo w porównaniu do osób należących do kategorii bazowej. Natomiast osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym oraz podstawowym i niepełnym podstawowym miały większe szanse przepływu z zatrudnienia do bierności zawodowej. Osoby z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym zagrożone utratą pracy prawdopodobnie korzystały z możliwości przejścia na zasiłek przedemerytalny lub wcześniejszą emeryturę. Natomiast osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym przepływały do bierności zawodowej w celu podniesienia poziomu wykształcenia.

Kobiety charakteryzowały się wyższym prawdopodobieństwem odpływu z zatrudnienia do bierności zawodowej w porównaniu do mężczyzn. Oszacowanie zagrożenia odpływem z zatrudnienia do bezrobocia nie jest istotne statystycznie.

T a b l i c a 3. Oszacowania relatywnych szans odpływu z bezrobocia* w Polsce, I kw. 2000 – IV kw. 2000

Zmienna objaśniająca	Do zatrudnienia		Do biernych zawodowo	
	RRR	t-Student	RRR	t-Student
Wiek (od 36–45 lat)				
Do 20 lat	1,544	2,84	1,996	3,59
21–25 lat	1,753	4,82	0,880	-0,69
26–35 lat	1,445	3,09	1,011	0,07
46–55 lat	0,892	-0,78	1,309	1,51
Powyżej 55 lat	0,342	-2,50	4,660	6,94
Wykształcenie (zasadnicze zawodowe)				
Wyższe	1,897	3,25	1,896	2,39
Policealne	1,510	1,67	1,310	0,70
Średnie ogólnokształcące	1,019	0,11	1,105	0,45
Średnie zawodowe	1,209	1,84	1,138	0,85
Podstawowe i niepełne podstawowe	0,861	-1,33	1,199	1,25
Płeć (mężczyźni)				
Kobiety	0,637	-5,41	0,988	0,10

Liczba obserwacji: 6010
 Zlogarytmowana wiarygodność: -3430,22

* – w nawiasach podano kategorie bazowe

Ź r ó ł o: dane z badań aktywności ekonomicznej ludności I kw. 2000 – IV kw. 2000, obliczenia własne.

Tablica 3 zawiera oszacowania prawdopodobieństw odpływu z bezrobocia do zatrudnienia i bierności zawodowej. Z analizy danych zawartych w tablicy 3 wynika, że osoby młode (do 25 lat) miały największe szanse odpływu z bezrobocia do zatrudnienia w porównaniu do osób z kategorii bazowej. Ponadto osoby w wieku do 21 lat miały większe prawdopodobieństwo odpływu z bezrobocia do bierności zawodowej. Natomiast osoby starsze (w wieku 55 lat i więcej), które znalazły się w zasobie bezrobotnych miały zdecydowanie mniejsze szanse odpływu do zatrudnienia. Jak wynika z tabeli 3, osoby w wieku 55 lat i więcej miały większe szanse przepływu z bezrobocia do bierności zawodowej.

W badanym okresie osoby z wykształceniem wyższym miały wyższe szanse odpływu z bezrobocia do zatrudnienia w porównaniu do osób z kategorii bazowej. Stanowi to potwierdzenie wniosków płynących z tablicy 1. Oszacowania dla innych grup wykształcenia nie są istotne statystycznie.

4. Podsumowanie i wnioski

Z przeprowadzonych rozważań wynika, iż w analizowanym okresie sytuacja jednostek na polskim rynku pracy była silnie zróżnicowana w przekroju grup wiekowych, wykształcenia, płci oraz miejsca zamieszkania.

Osoby młode w wieku do 25 lat znajdowały się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy. W ostatnich latach sytuacja tej grupy wiekowej na rynku pracy pogorszyła się w największym stopniu. Osoby w wieku 55 lat zagrożone utratą pracy korzystały i korzystają w dalszym ciągu z możliwości przejścia na wcześniejszą emeryturę.

Osoby o niskim poziomie wykształcenia a tym samym niskim poziomie kwalifikacji zawodowych mają nikłe szanse znalezienia pracy oraz są w największym stopniu zagrożone utratą pracy. Natomiast osoby z wykształceniem wyższym znajdowały się w analizowanym okresie w najlepszej sytuacji na rynku.

Kobiety w całym analizowanym okresie znajdowały się w gorszej sytuacji na rynku pracy w porównaniu do mężczyzn. Można mieć nadzieję, że wejście Polski do UE wymusi na pracodawcach zaprzestanie praktyk dyskryminacyjnych w stosunku do kobiet.

Lepsza sytuacja osób mieszkających na wsi wynika z faktu, iż na wsi w dalszym ciągu utrzymuje się bardzo wysoki poziom bezrobocia ukrytego.

Socio-economic Characteristics of the Persons and Their Position on the Labour Market

Summary

In this paper I undertake an attempt to assess the impact of the individuals' socio-economic characteristics on the position on the labour market. This position is defined on the basis of the probability of losing job by employees and odds of finding job by the unemployed.

The basis of econometric analyses is a so-called multinomial logic model, which allows us to estimate relative probabilities of labour force flows between labour market statuses, depending on demographic, economic and social features of the individuals.